

ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
В.Д. ДИРЕКТОР: Ас. Д-р Шабан МЕМЕТИ

ИНФОРМАЦИЈА ЗА ПОВРЕДИ НА РАБОТА И ПРОФЕСИОНАЛНИ БОЛЕСТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 2012-2013

ПОДГОТВИЛ:
Проф. д-р Елисавета СТИКОВА

Статистичка обработка:
**Цветанка Атанасовска, дипл. медицинска сестра, помошен технички
координатор во Одделение за медицина на труд**

Јасмина Тахири, самостоен медицински статистичар

Техничка обработка:
Борче Андоновски
Сузана Дунгевска
**Центар за статистичка обработка на здравствени податоци,
публицистика и едукација**

Скопје, април 2013

ВОВЕД

Повредите на работа и професионалните болести се директно поврзани со карактеристиките на работниот процес и условите на работното место. Анализата на достапните здравствено-статистички индикатори покажува дека секоја минута поради повреда на работа или професионална болест умираат 4 работници, што претставува вкупно 2,2 милиони регистрирани смртни случаи годишно во светот. Околу 1,7 милиони од овие смртни случаи се поради професионални болести и околу 350.000 поради повреди на работа.

Според податоците на Меѓународната организација на трудот (МОТ), секоја година се регистрираат 270 милиони повреди на работа со отсуство од работа подолго од 3 денови и 160 милиони професионални болести. Околу 30-40% од нив минуваат во хронични и иреверзибилни состојби, а 10% се поврзани со целосен и траен губиток на работната способност. Светската здравствена организација известува дека повредите на работа и професионалните болести учествуваат со 0,9% во вкупното оптеретување со болест, што е еднакво на 13,1 милион изгубени години на живот (DALYs).

Во земјите на Европската Унија на секои три ипол минути умира по еден работник поради причини што се поврзани со работата. Тоа значи дека секоја година умираат 159.500 работници поради професионални болести и дополнително уште 7.500 поради повреди на работа. Годишно се регистрираат околу 7 милиони повреди на работа, што значи дека 3,2% од работничката популација во ЕУ се повредува во текот на една година. Дури 10% од повредите се случуваат во сообраќајни несреќи поврзани со работата. Секоја година се губат 14 милиони работни денови, а директните трошоци само за осигурување поради повреди на работа надминуваат 20 милијарди евра годишно. проблемот е особено нагласен во малите и средни претпријатија што вработуваат помалку од 50 работници.

Во текот на 2007 година повеќе од 20 милиони работници или 8,6% од работничката популација на Европската Унија имале здравствени проблеми поврзани со работата и тоа најчесто мускуло-скелетни заболувања, стрес и депресија. Вкупно 41% или 8,1 милиони од работниците се изложени на штетни фактори што може негативно да влијаат врз нивното физичко здравје, а дури 28% или 56 милиони работници работат во услови што можат да им го засегаат менталното здравје.

Поради професионални или болести поврзани со работа, како и поради повреди на работа, 2,6% од вработените отсуствувале од работа подолго од еден месец.

Постојат повеќе од 150 физички, хемиски и биолошки агенси што се класифицирани како професионални канцерогени на кои се изложени околу 20-30% од машката и 5-20% од женската професионално активна популација.

Секој 10-ти случај на карцином на трахеата, бронхот и белите дробови, како и секој 4-ти случај на леукемија имаат професионална етиологија.

Се проценува дека секоја година во земјите на ЕУ умираат по 74.000 работници поради професионална изложеност на хемиски супстанции, што е за 10 пати повеќе од регистрираните повреди на работа.

Анализата на учеството на професионалната експозиција во вкупното оптеретување со болест покажува дека 5-18% од сите случаи на астма и 14% од случаите на хронична белодробна опструктивна болест (ХОББ) имаат професионална етиологија.

Професионалната експозиција на бучава е причина за губиток на слухот кај 16% од оние кои имаат проблеми со слухот, што претставува 0,3% од вкупното оптеретување со болест.

Директните трошоци за дијагноза, лекување и рехабилитација на повредите на работа и професионалните болести значајно го оптоваруваат здравствениот систем, а индиректните трошоци поврзани со отсуството од работа, изгубената работна способност и намалената продуктивност претставуваат дополнително оптоварување на националните буџети на секоја земја.

Според податоците на Европската агенција за здравје и безбедност на работа, професионалните болести и повредите на работа, кои се последица на несоодветно организиран систем за безбедност и здравје на работа, ја чинат секоја земја меѓу 2,6-3,8% од бруто националниот доход (GDP).

Овие бројки претставуваат основа за сериозна загриженост, а проблемот дополнително нараснува ако се има предвид дека голем број професионални болести и повреди на работа остануваат недијагностицирани и нерегистрирани. Токму поради тоа нивната евиденцијата бара комплексно и мултидисциплинарно ангажирање на сите фактори кои го чинат сложениот ланец на трипартитно решавање на проблемите за здравје и безбедност на работа.

Оваа информација има за цел да укаже на состојбите со евиденцијата, регистрацијата и пријавувањето на повредите на работа и професионалните болести и да предложи мерки за надминување на состојбите.

ДЕФИНИЦИЈА НА ПОВРЕДИ НА РАБОТА И ПРОФЕСИОНАЛНИ БОЛЕСТИ

Постојат повеќе различни дефиниции за несреќи и повреди на работа. Меѓународната организација на трудот во Резолуцијата за статистичка обработка на повредите на работа што се последица на несреќите на работа од 1998 година, ги дава следните дефиниции:

- а) *Несреќи на работа*: неочекуван и непланиран настан, вклучувајќи и акт на насилство, кој е поврзан со работата и предизвикува повреда, болест или смрт на работникот;
- б) *Несреќа на пат*: несреќа која се случува на вообичаениот пат при доаѓање или враќање од работа, од професионална обука и други вообичаени активности што се поврзани со работата, а за кои е потребно патување;
- в) *Поведа на работа*: повреда, болест или смрт на работникот што е последица на несреќа на работа;
- г) *Неспособност за работа*: неспособност на работникот што бил повреден да ги обавува нормалните работни задачи кои ги обавувал пред повредата.

Според Методологијата за усогласување на статистиката за несреќи при работа (ESAW), која е резултат на заедничка активност на ЕУРОСТАТ и Директоратот на Европската Комисија за вработување и социјални прашања, несреќа при работа се дефинира како “настан во текот на работата кој резултирал со физичка или ментална штета”. Ова ги вклучува и случаи на акутно труење или намерни дејствија од страна на други лица, како и несреќите што се случуваат за време на работа, но се надвор од просториите на претпријатието. Според оваа методологија во повреди на работа не спаѓаат повредите предизвикани на пат од работа до дома и обратно (commuting accidents).

Треба да се нагласи дека според Европската методологија за несреќи на работа, под несреќа со фатален исход е дефинирана несреќа која резултира со смрт на жртвата во текот на една година од случување на несреќата.

Дополнителен критериум за вклучување во хармонизираниот систем за известување за повреди на работа со кој индиректно се утврдува тежината на повредата на работа е и отсуството од работа поради настаната повреда на работа. Така, според Европската методологија при статистичката обработка, а со цел да се обезбедат компарабилни податоци, се анализираат само оние повреди на работа за кои е утврдено отсуство од работа подолго од 3 денови.

ДЕФИНИЦИЈА НА ПОВРЕДА НА РАБОТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Според Законот за пензиско и инвалидско осигурување на Република Македонија, под повреда на работа се подразбира повреда која е предизвикана од непосредно и краткотрајно механичко, физичко или хемиско дејство, како и повреда која е причинета со нагли промени во положбата на телото, ненадејно оптеретување на телото или со други промени на физиолошката состојба на организмот, ако таквата повреда причински е поврзана со вршењето на работите на работното место.

Под повреда на работа се подразбира и повреда која настанала на редовниот и вообичаен пат од местото на живеење до работа и обратно, на службен пат,

како и во други услови што се поврзани со доаѓањето на работа или користењето на право на професионална рехабилитација.

Како повреда на работа според овој Закон се смета и заболување на работникот што настанало непосредно и како исклучителна последица на некој несреќен случај или од виша сила за време на вршење на работата или во врска со неа. Во оваа категорија спаѓаат акутните труења на работа, пред се поради фактот дека настануваат како последица на непосредни и краткотрајно дејство на хемискиот штетен фактор од работната средина.

Од ова јасно произлегува дека недостасува целосно усогласување на дефиницијата за повреда на работа и критериумите според кои се врши известување и статистичка обработка на повредите во Република Македонија, со оние кои се препорачуваат од Меѓународната организација на трудот и се користат во земјите на Европската унија.

Таа неусогласеност се однесува на фактот дека под повреда на работа кај нас се признава секоја повреда, независно дали кај повредениот работник е утврдена привремена спреченост за работа (боледување) и колку тоа траело. Втората неусогласеност произлегува од фактот дека кај нас и повредите на редовниот пат до и од работа исто така се признаваат како повреди на работа.

И покрај неусогласеноста со дефиницијата на ЕУРОСТАТ треба да се одбележи дека нашите работници во овој момент користат поголеми и пошироки права по основа на повреди на работа отколку што е препорачаниот минимум кон кој обврзува Европската Унија. Процесот на усогласување со барањата на ЕУРОСТАТ се предвидува да се надминат со помош на соодветно дизајнирана пријава за повреди на работа.

ДЕФИНИЦИЈА НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ БОЛЕСТИ

Според Европската статистика за професионални болести (EODS) под професионални болести се подразбира поголема група на болести кои не претставуваат посебни нозолошки единици, туку нивниот карактер го одредува професионалната експозиција. Овие болести настануваат како последица на специфично и исклучиво или предоминантно влијание на условите на работната средина врз здравјето на професионално изложените работници (occupational diseases). Европската Комисија ја дава индикативната листа на професионални болести кои можат да бидат признаени како професионални која содржи 110 можни професионални болести. Истовремено, таа ја дава и индикативната листа на болести поврзани со работата (work related diseases), за кои се знае дека значително почесто се јавуваат кај професионално експонираните работници, но во нивната етиологија, појава и развој играат улога и други фактори (наследни, фактори на животната средина и др.).

ДЕФИНИЦИЈА НА ПРОФЕСИОНАЛНИ БОЛЕСТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во Република Македонија професионалните болести се дефинирани со Законот за пензиско инвалидско осигурување. Според овој Закон, професионални болести се определени болести причинети со подолго непосредно влијание на процесот и условите на трудот врз работната способност на осигуреникот.

За една болест да биде призната за професионална не е доволно само да биде утврдена нејзината поврзаност со присуството на професионалните штетни агенси на работното место, туку истата треба да биде внесена во Листата на професионални болести која е утврдена со националното законодавство (Сл. весник на РМ бр. 88/2004). Истовремено, треба да бидат исполнети сите услови и критериуми од оваа листа со кои се идентификуваат професионалните штетности во работната средина и се утврдуваат резултатите од клиничките и параклинички испитувања што треба да бидат спроведени за едно заболување да биде признаено за професионално.

Во важечката Листа на професионални болести во Република Македонија (Сл. весник на РМ бр. 88/2004) се преземени сите болести од индикативната листа на Европската Комисија и затоа нашата Листа содржи најголем број на професионални заболувања во однос на сите останати земји од Регионот и пошироко. На тој начин, и со овој акт нашите работници остваруваат поголеми права од она што го остваруваат работниците во најголем број на земји во Европската унија и земјите од регионот.

Иако не е утврдено со Закон или со друг пропис или упатство за работа, сепак за признавање на една болест како професионална, неопходно е атрибутивната фракција на професионалната експозиција во појавата на болеста да биде поголема од 50%. Доколку таа атрибутивна фракција, според стручните упатства и евентуални протоколи за работа е утврдено дека изнесува помалку од 50%, тогаш станува збор за болест во врска со работата и во тој случај работникот нема право на остварување на дополнителни бенефиции кои се утврдени со Законот за пензиско и инвалидско осигурување.

Согласно одредбите во Законот за пензиско и инвалидско осигурување кај нас нема законски основи за признавање на болестите во врска со работата.

ЕВИДЕНЦИЈА НА ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА И ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ БОЛЕСТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Рамковата Директива 89/391/ЕЕЦ за безбедноста и здравјето на работниците на работа, во член 9, параграф с) и д) ја содржи одредбата за обврска на работодавачите да водат евиденција за несреќите на работа кои резултираат со неспособност за извршување на работните обврски повеќе од три дена, и во согласност со националните закони и правилници да подготвуваат

извештаи за несреќите на работа во кои се инволвирани работниците. Оваа одредба од рамковната директива е вградена и во нашето национално законодавство. Така, во чл. 36 од Законот за безбедност и здравје на работа (Сл. Весник бр. 92/2007), работодавачот е должен веднаш, или најдоцна во рок од 48 часови да ја извести инспекцијата од областа на трудот за секој смртен случај, колективна несреќа и повреди на работа кои предизвикуваат времена неспособност на работа подолга од 3 работни денови. За таа цел Државниот инспекторат за труд има изготвено известување за несреќа на работа. Со чл. 9 од Правилникот за начинот на водење на евиденции од областа на безбедност и здравје на работа (Сл. Весник 136/2007), поблиску се регулира содржината и податоците за кои работодавачот мора да води евиденција во случај на професионални болести, заболувања во врска со работата, повреди на работа и смртни случаи при работа.

Во Република Македонија евиденциите за повреда на работа се уште се водат преку индивидуалните пријави за повреди на работа во т.н. Образец – индивидуален извештај ЕТ-8, а во согласност со член 17 од Законот за евиденции во областа на здравството (Сл. Лист бр. 2/77).

Оваа пријава содржи податоци кои ги пополнува работодавачот т.е. лицето назначено од него, докторот кој прв пружил здравствена услуга, а содржи и елементи кои се однесуваат на извршениот инспекциски надзор. Индивидуалниот извештај се пополнува во 8 примероци, од кои 1 останува кај работодавачот, а останатите се доставуваат во подрачната служба на Фондот за здравствено осигурување, од каде се дистрибуираат до останатите извештајни субјекти – Центрите за јавно здравје. Центрите се должни најдоцна до 5-ти во тековниот месец да ги достават извештаите за претходниот месец до Институтот за јавно здравје на Република Македонија.

Евиденцијата на професионалните болести се уште се води преку индивидуалниот извештај за професионално заболување на Образец МЗС/07,а врз основа на Законот за евиденции во областа на здравството (Сл. Весник бр. 37/79).

Во 2009 година беше донесен новиот Закон за евиденции во областа на здравството (Сл. Весник РМ бр. 20/2009) и со овој Закон поблиску се регулираат обврските во водењето на индивидуалните и збирните евиденции.

Согласно чл. 5 од овој закон, единствени овластени носители на здравствената статистика за евиденциите што се водат во здравствените установи е Републичкиот завод за здравствена заштита, а сега Институт за јавно здравје и 10-те Центри за јавно здравје во Републиката. Овој член ги обврзува **сите здравствени установи** да доставуваат збирни и индивидуални евиденции во зависност од дејноста што ја вршат. Индивидуалните евиденции за професионални болести и повреди на работа се утврдени со чл. 8, точка 15 и точка 25. Здравствените установи пополнетите индивидуални евиденции ги доставуваат до соодветните Центри за јавно здравје до 5-ти во месецот, а овие до 10-ти во месецот за претходниот месец до Институтот за јавно здравје.

Формата и содржината на индивидуалните пријави, како и начинот на пополнување, доставување, обработување и чување ги пропишува министерот за здравство. Според чл. 11, врз основа на овие индивидуални евиденции во Институтот за јавно здравје се воспоставуваат соодветните регистри, а во конкретниот случај тоа се регистарот за професионални болести и регистарот за повреди на работа.

Имајќи ги во предвид овие законски обврски, Институтот за јавно здравје ја презеде иницијативата за регулирање на оваа материја, формираше работна група и во текот на последните 3 години се одржаа редица експертски средби и консултации и се изготвија работни верзии на сите пријави, вклучувајќи ги и индивидуалните пријави за професионални болести и повреди на работа. Пријавите беа конципирани и изработени во согласност со националното право во оваа област и целосно беа усогласени со Европската статистика за повреди на работа (ESAW – European Statistic for Accidents at Work) и европската статистика за професионални болести (EODS - European Occupational Diseases Statistic). Работните верзии на пријавата за повреда на работа и за професионални болести беа испратени за стручно мислење до сите релевантни институции и здруженија, а свои забелешки достави само Државниот инспекторат за труд.

По ова, а врз основа на чл. 14, точка 2 од Законот за евиденции во областа на здравството, усогласените верзии на пријавата за професионални болести и за повреди на работа (заедно со сите останати индивидуални евиденции) беа доставени на разгледување и барање на мислење до Државниот завод за статистика и Дирекцијата за заштита на лични податоци. По усогласување на методолошките принципи и статистички стандарди (дефиниции, класификации и номенклатури), работната група во Институтот за јавно здравје пристапи кон изработка на финалната верзија на пријавите за професионални болести и повреди на работа. Овие пријави се доставени до Министерството за здравство и се очекува усвојувањето на Правилникот за евиденции во областа на здравството кој треба да го донесе ова ресорно Министерство. Донесувањето на овој акт претставува законска и стручна основа за отпочнување на практичната примена на Законот за евиденции во областа на здравството и воспоставување на Регистрите за професионални болести и повреди на работа. Финалната верзија на овие пријави се дадени во Анекс 1 на оваа информација.

СОСТОЈБА ВО ВРСКА СО ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА И ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ БОЛЕСТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2011-2013 ГОДИНА

Во анализата на состојбата за повредите на работа во Република Македонија се користени податоците од пријавите за повреда на работа и индивидуалните извештаи ЕТ-8. Институтот за јавно здравје овие пријави ги добива преку Центрите за јавно здравје и Фондот за здравствено осигурување, а според претходно важечката методологија за прибирање и обработка на здравствено-статистичките податоци.

Во текот на 2012 и 2013 година Институтот за јавно здравје добиваше редовни извештаи за повредите на работа од Центарот за јавно здравје – Битола, Центарот за јавно здравје – Велес и неговите единици од Гевгелија, Кавадарци, Неготино, Свети Николе, Центарот за јавно здравје Тетово и подрачната единица на Фондот за здравствено осигурување – Скопје.

Според овие податоци во текот на 2012 година се забележени 1375 повреди на работа, што претставува намалување во однос на претходната извештајна година од околу 10%. Во структурата на регистрираните повреди на работа и понатаму најголем број се оние забележани во индустријата и рударството и тоа вкупно 574 повреди или 40% од вкупниот број на регистрирани повреди во Република Македонија во 2012 година.

Во однос на претходната година, бројот на повредите во индустријата и рударството е зголемен за 21%. На второ место се повредите во здравството и социјалната заштита кои во структурата на вкупните повреди на работа учествуваат со 11%. Инаку, понатаму следат повредите на вработените во општествено политички заедници и организации со вкупно 128 повредени т.е 9,3% што во однос на 2011 година претставува зголемување за 18 % .

Во градежништвото кое традиционално претставува едно од најризичните дејности за појава на професионални болести се регистрирани вкупно 88 повреди на работа во 2012 година, што претставува 6,4% од вкупно регистрираните повреди во извештајниот период. Во однос на 2011 година тоа претставува намалување од околу 12 %.

Најмал број на повреди на работа се регистрираат кај вработените кои работат со финансиски и други услуги. Во вкупната структура на повреди на работа секоја од овие дејности учествува со нецели 0,1%.

Во текот на 2013 година во Република Македонија се регистрирани вкупно 1229 повреди на работа, од кои 859 (70%) се регистрирани кај работниците од машки пол. Вкупниот број на повреди во однос на 2012 година се намалува за 10%

Споредено со 2012 година, повторно најголем број на повреди на работа се регистрираат во индустријата и рударството и тоа 456 повреди или 37,1% од вкупниот број на регистрирани повреди во 2013 година. Следејќи го општиот

тренд на вкупно намалување на повредите на работа и повредите во индустријата и рударството се намалени за 20%.

На второ место исто како и во 2012 година, со 126 повреди (10,2%) се наоѓаат повредите на работа регистрирани во здравството и социјалната заштита, а на трето место се повредите во градежништвото со вкупно регистрирани 67 повреди (5,4%). На четврто место се повредите во сообраќајот и тоа 62 повреди. Повредите на работа во сообраќајот во структурата на вкупните повреди на работа изнесуваат 5,1% .

Податоците за структурата на повредите на работа според дејности во периодот 2010/2013 година се прикажани во табела бр. 1.

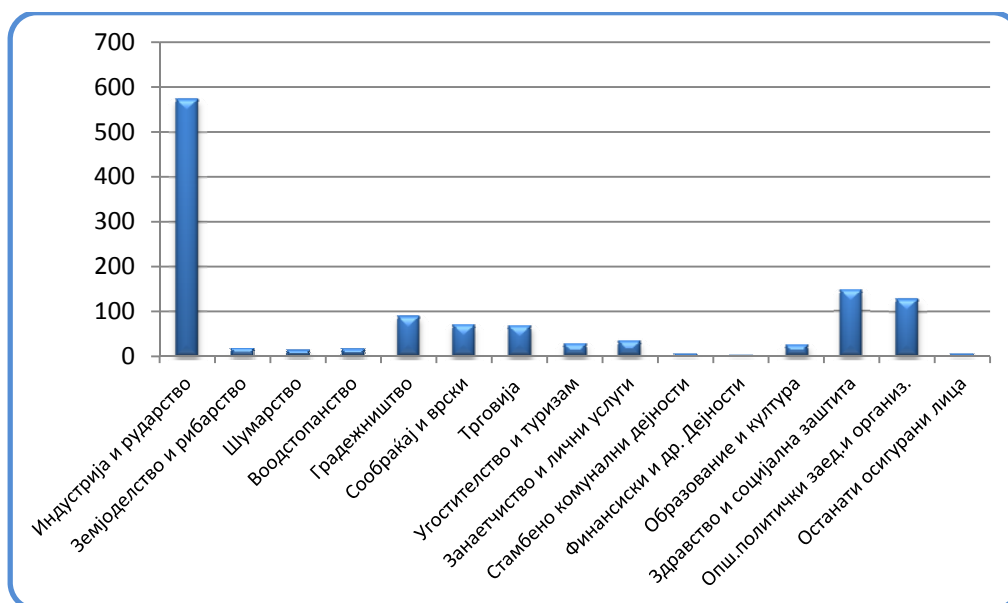
Табела бр. 1 ПОВРЕДИ НА РАБОТА РЕГИСТРИРАНИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2010/2013 ГОДИНА

Стопанска дејност	2010	%	2011	%	2012	%	2013	%
01.Индустрија и рударство	449	51,6	472	31,1	574	41,7	456	37,1
02.Земјоделство и рибарство	24	2,8	13	0,9	17	1,2	20	1,6
03.Шумарство	17	2,0	11	0,7	12	0,9	10	0,8
04.Водостопанство	5	0,6	35	2,3	16	1,2	7	0,6
05.Градежништво	81	9,3	100	6,6	88	6,4	67	5,4
06.Сообраќај и врски	57	6,6	120	7,9	70	5,1	62	5,0
07.Трговија	27	3,1	65	4,3	67	4,9	40	3,2
08. Угостителство и туризам	8	0,9	28	1,8	27	2,0	14	1,1
09.Занаетчиство и лични услуги	4	0,5	11	0,7	33	2,4	16	1,3
10.Стамбено-комунални дејности	24	2,8	39	2,6	4	0,3	12	1,0
11.Финансиски и други услуги	17	2,0	18	1,2	2	0,1	2	0,2
12. Образование и култура	54	6,2	69	4,6	24	1,7	40	3,2
13. Здравство и социјална заштита	53	6,1	104	6,8	147	11	126	10,2
14.Опш.политички заед.и организ.	50	5,7	108	7,1	128	9,3	51	4,1
15.Останати осигурени лица	0	0,0	327	21,5	4	0,3	306	24,9
ВКУПНО	870	100	1520	100	1375	100	1229	100

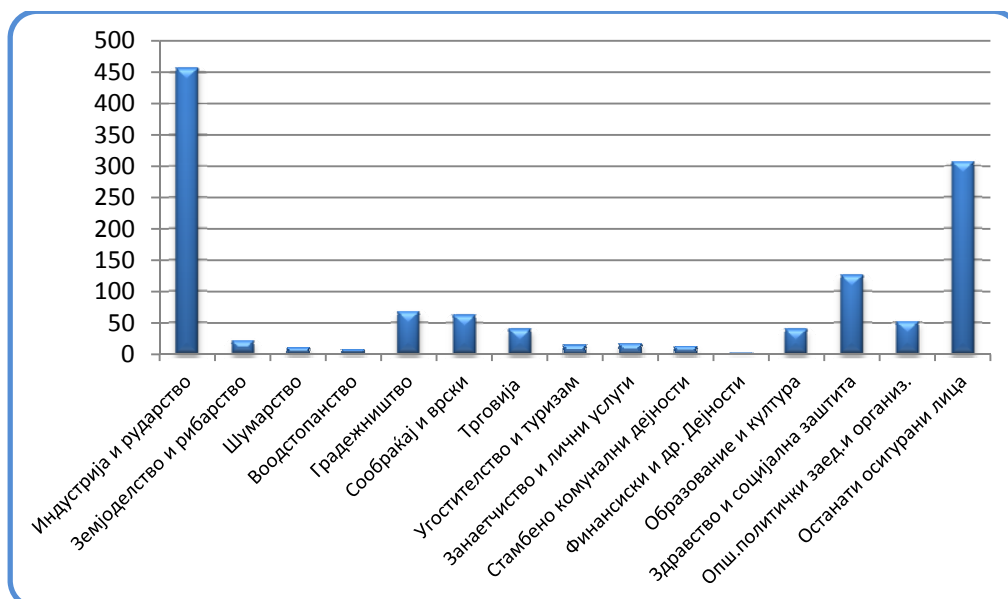
*Извор: Институт за јавно здравје на РМ

Учеството на одредени стопански гранки и дејности во структурата на вкупно регистрираните повреди на работа во 2012 и 2013 година е прикажана на графикон бр.1 и графикон бр.2.

Графикон бр. 1 ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА РЕГИСТРИРАНИТЕ ПОВРЕДИ НА РАБОТА СПОРЕД ДЕЈНОСТИ ВО 2012 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Графикон бр. 2 ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА РЕГИСТРИРАНИТЕ ПОВРЕДИ НА РАБОТА СПОРЕД ДЕЈНОСТИ ВО 2013 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во структурата на вкупниот број на повреди на работа во 2012 година значително повеќе има повредени работници од машки пол. Така во 2012 година 966 т.е. 70% од сите повреди се регистрирани кај работниците. Во структурата на повредите според пол во 2012 година работничките учествуваат со 30%. Кај вработените од женски пол се регистрираат речиси 1/3 од вкупниот број на повреди. Податоците за половата структура на повредите на работа во 2012 и 2013 година се прикажани на табела бр. 2 и графикон бр.3.

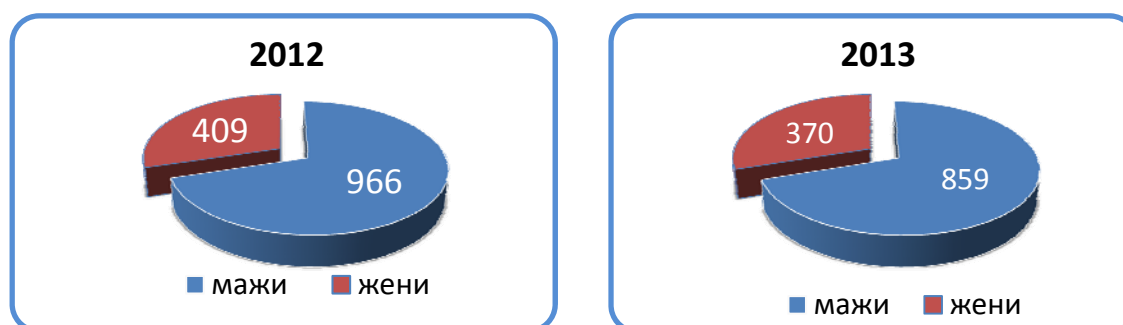
Истата полова дистрибуција на повредите на работа се забележува и во 2013 година.

Табела бр. 2 СТРУКТУРА НА ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА СПОРЕД ПОЛ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ 2011/2013

Стопанска дејност	2011			2012			2013		
	Вкупно	мажи	жени	Вкупно	мажи	жени	Вкупно	мажи	жени
	број	број	број	број	број	број	број	број	број
01.Индустрија и рударство	472	373	99	547	459	115	456	369	87
02.Земјоделство и рибарство	13	10	3	17	13	4	20	19	1
03.Шумарство	11	10	1	12	10	2	10	8	2
04.Водостопанство	35	33	2	16	12	4	7	5	2
05.Градежништво	100	97	3	88	82	6	67	66	1
06.Сообраќај и врски	120	108	12	70	56	14	62	57	5
07.Трговија	65	38	27	67	31	36	40	21	19
08. Угостителство и туризам	28	9	19	27	16	11	14	8	6
09.Занаетчиство и лични услуги	11	10	1	33	28	5	16	11	5
10.Стамбено-комунални дејности	39	29	10	4	2	2	12	10	2
11.Финансиски и други услуги	18	15	3	2	2	0	2	0	2
12. Образование и култура	69	19	50	24	5	19	40	29	11
13. Здравство и социјална заштита	104	35	69	147	40	107	126	44	82
14.Опш.политички заед.и организации	108	92	16	128	106	22	51	28	83
Останати осигурени лица	249	219	108	166	104	62	306	184	122
Вкупно	1520 (100,0%)	1097 (72%)	423 (28%)	1375 (100,0)	966 (70%)	409 (30%)	1229 (100%)	859 (70%)	370 (30%)

*Извор: Институт за јавно здравје на РМ

Графикон бр. 3 ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА СПОРЕД ПОЛ ВО 2012 - 2013 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

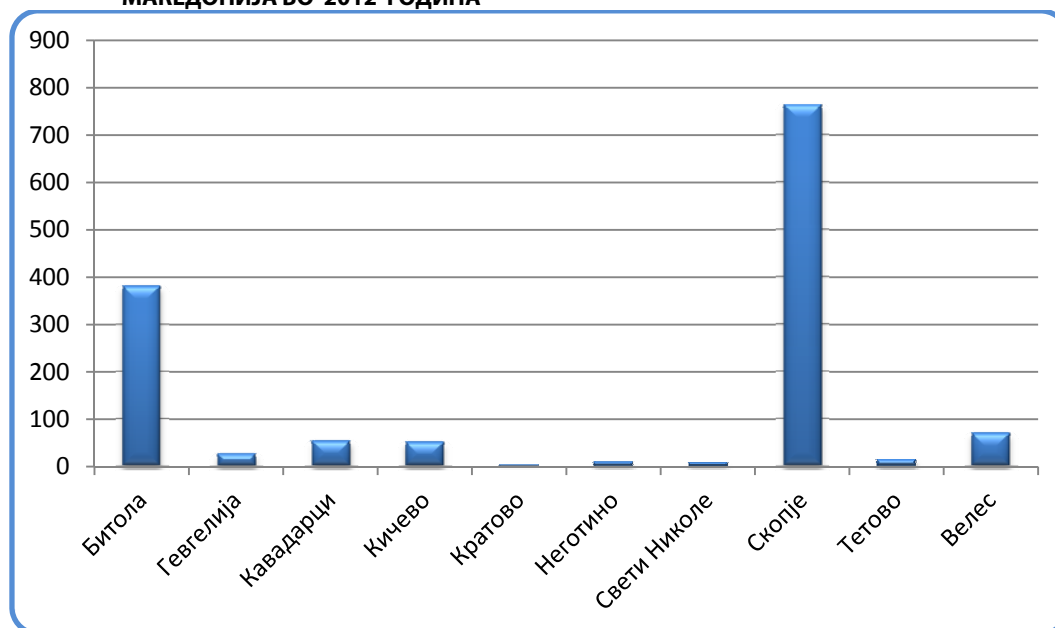
Најголем број на повреди се регистрирани во Скопје, со вкупно 763 повреди т.е 55% од вкупниот број на повреди на работа . Потоа следи Битола со 381 повреди (28%) , а во Велес , Кавадарци и Кичево се регистрирани по околу 5% од вкупниот број на повреди на работа во Република Македонија .

Табела бр. 3 БРОЈ НА НЕСРЕЌИ НА РАБОТА ПО ГРАДОВИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2012 ГОДИНА

Реден број	ГРАДОВИ	Број на случаи	машки	женски	смр.сл
1	Битола	381	290	91	0
2	Гевгелија	26	12	14	0
3	Кавадарци	53	43	10	0
4	Кичево	50	42	8	1
5	Кратово	2	2	0	0
6	Неготино	9	3	6	0
7	Свети Николе	8	7	1	0
8	Скопје	763	519	244	0
9	Тетово	14	12	2	0
10	Велес	69	36	33	0
	ВКУПНО	1375	966	409	1

*Извор: Институт за јавно здравје на РМ

Графикон бр. 4 ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА БРОЈ НА НЕСРЕЌИ НА РАБОТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2012 ГОДИНА

Најзначаен индикатор за проценка на движењето на повредите на работа претставува користењето на стандардни статистички индикатори. Според единствената методологија за следење на повредите на работа (ESAW),

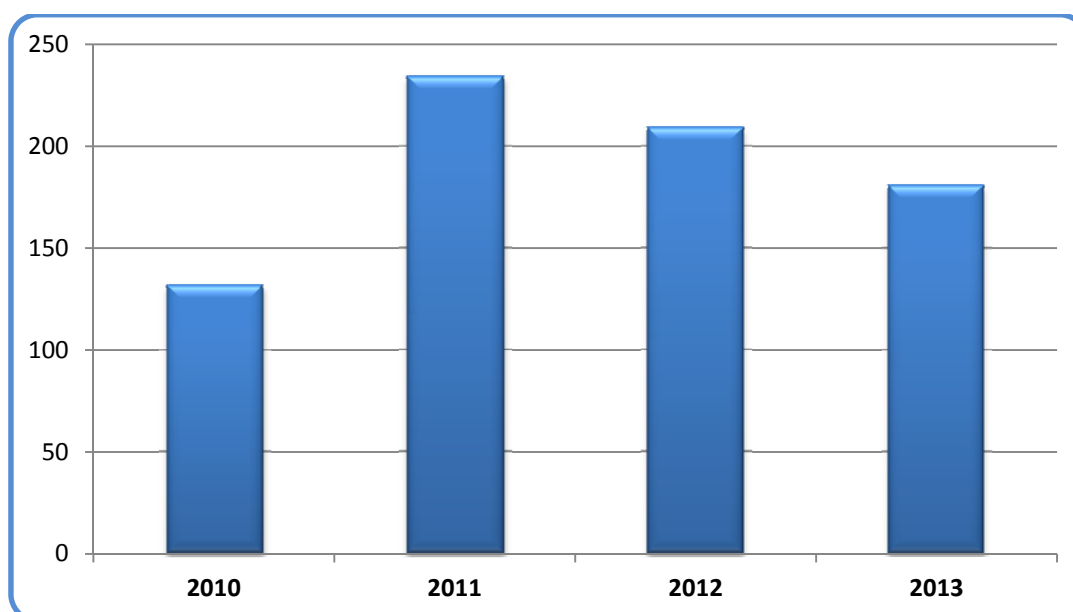
индикаторот кој се користи за утврдување на движењето на повредите на работа во одреден испитуван период е индексот на фреквентност (инциденција) кој уште се нарекува и стапка на повреди на работа. Употребата на овој индикатор овозможува споредување на утврдените вредности, односно компаративно прикажување во однос на состојбите регистрирани во други земји. Со употребата на овој статистички индикатор бројот на регистрирани повреди се пресметува во однос на 100.000 работници. Така, во 2011 година стапката на повреди на работа во Република Македонија изнесува $234,3/100.000$. Тоа значи дека во текот на годината на секои 100.000 работници се повредиле 234 работници. Во 2012 година стапката на повреди на работа изнесува $209,0/100.000$, што во однос на претходната година претставува намалување за околу 10%. Стапката на повреди на работа во 2013 година продолжува и понатаму да опаѓа и изнесува $181,0/100.000$ што претставува дополнително намалување од 15% во однос на 2012 година или за речиси една четвртина (25%) во однос на 2012 година.

Податоците за движење на стапката на повреди на работи во Република Македонија за периодот 2010-2013 година се прикажани на Табела бр. 4 и на Графиконот бр. 5.

Табела бр. 4 СТАПКА НА ПОВРЕДИ НА РАБОТА НА 100.000 ВРАБОТЕНИ ВО ПЕРИОД 2011/2012 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

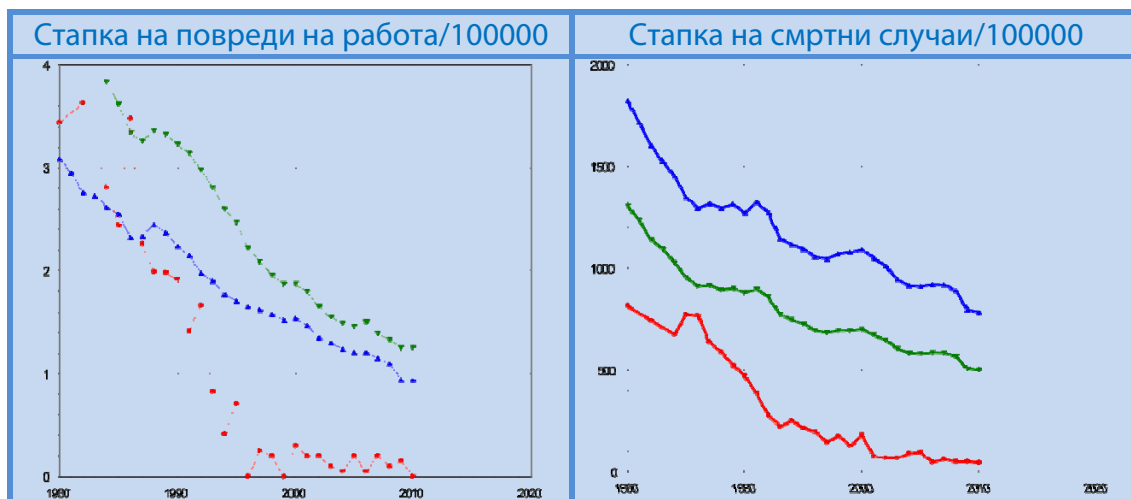
	2010	2011	2012	2013
Вкупно повреди на работа	870	1520	1375	1229
Број на вработени	659557	648617	657849	678838
Стапка на повреди на 100 000 вработени	131,9	234,3	209,0	181,0

Графикон бр. 5 ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА СТАПКАТА НА ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА ВО ПЕРИОДОТ 2010/2013 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во текот на 2012 година, според податоците доставени до Институтот за јавно здравје е регистрирана 1 смртна повреда. Во 2013 година не е регистрирана ниту една смртна повреда на работа. Податоците за стапката на повредите на работа и на смртни случаи поради повреди на работа во Република Македонија во споредба со состојбите регистрирани во земјите на Европската унија и во земјите на целиот Европски регион се дадени на линиските дијаграми прикажани на следниот графикон.

Графикон бр. 5. ПРИКАЗ НА СТАПКАТА НА ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА И НА СМРТНИ СЛУЧАИ ПОРАДИ ПОВРЕДИ НА РАБОТА НА 100.000 РАБОТНИЦИ

*Извор: Здравје за сите, СЗО, 2011

Легенда:

● Република Македонија   ▼ Европски Регион   ▲ Европска Унија

Податоците јасно покажуваат дека во Република Македонија стапките за повреди на работа и на смртни случаи поради повреди на работа пресметани на 100.000 работници бележат тенденција на постојано намалување од 1980 година до денес. Треба да се одбележи дека вредностите на овие стапки се за 10 до 20 пати помали во однос на стапките што се регистрираат во земјите на Европската унија и на Европскиот регион. Овој податок укажува на слабост во нашиот систем на прибирање и обработка на податоците, затоа што во Австрија, Белгија, Финска, Франција, Германија, Холандија, Швајцарија стапката на повреди на работа иснесува повеќе од 1000 повреди на 100.000 работници, а стапките на смртност иснесуваат 1-2 работника на 100.000 вработени. Доколку овие бројки ги интерполираме за Република Македонија, тогаш би требало да се очекува во Република Македонија годишно да има 6-7.000 повреди на работа и 6-12 смртни повреди на работа.

ЗАКЛУЧОЦИ:

1. Во текот на 2012 година во Институтот за јавно здравје на Република Македонија се регистрирани 1375 повреди на работа. Во однос на претходната, 2011 година, апсолутниот број на регистрирани повреди е намален за околу 10%.
2. Во структурата на регистрираните повреди на работа и понатаму најголем број се оние забележани во индустријата и рударството и тоа вкупно 574 повреди или 40% од вкупниот број на регистрирани повреди во Република Македонија во 2012 година. Во однос на претходната година, бројот на повредите во индустријата и рударството е зголемен за 21%.
3. На второ место се повредите во здравството и социјалната заштита кои во структурата на вкупните повреди на работа учествуваат со 11%. Инаку, понатаму следат повредите на вработените во општествено политички заедници и организации со вкупно 128 повредени т.е 9,3 % во однос на 2011 година се зголемени за 18 % .
4. Повредите на работа во сообраќајот во структурата на вкупните повреди на работа изнесуваат 5,1% .
5. Во градежништвото кое традиционално претставува едно од најризичните дејности за појава на професионални болести се регистрирани вкупно 88 повреди на работа во 2012 година, што претставува 6,4% од вкупно регистрираните повреди во извештајниот период. Во однос на 2011 година тоа претставува намалување од околу 12%.
6. Најмал број на повреди на работа се регистрираат кај вработените кои работат со финансиски и други услуги, останатите групи на осигуреници и стамбено - комуналните дејности. Во вкупната структура на повреди на работа секоја од овие дејности учествува со нецели 1%.
7. Во структурата на вкупниот број на повреди на работа во 2012 година значително повеќе има повредени работници од машки пол. Така во 2012 година 966 т.е. 70% од сите повреди се регистрирани кај работниците. Во структурата на повредите според пол во 2012 година работничките учествуваат со 30%.
8. Стапката на повреди на работа (стапката на фреквентност – инциденција) во 2012 година во Република Македонија изнесува $209,9/100.000$ и во однос на 2011 година стапката е намалена за околу 10%.
9. Во текот на 2013 година во Република Македонија се регистрирани вкупно 1229 повреди на работа. Вкупниот број на повреди во однос на 2012 година е намален за 10%, а во однос на 2011 година за речиси 20%.

10. Споредено со 2012 година, повторно најголем број на повреди на работа се регистрираат во индустријата и рударството и тоа 456 повреди или 37,1% од вкупниот број на регистрирани повреди во 2013 година. Следејќи го општиот тренд на вкупно намалување на повредите на работа и повредите во индустријата и рударството се намалени за 20%.
11. На второ место исто како и во 2012 година, со 126 повреди (10,2%) се наоѓаат повредите на работа регистрирани во здравството и социјалната заштита, а на трето место се повредите во градежништвото со вкупно регистрирани 67 повреди (5,4%). На четврто место се повредите во сообраќајот и тоа 62 повреди. Повредите на работа во сообраќајот во структурата на вкупните повреди на работа изнесуваат 5,1% .
12. Во структурата на вкупниот број на повреди на работа во 2013 година исто така значително повеќе се регистрираат повредени работници од машки пол. Така во 2013 година вкупно 859 т.е. 70% од сите повреди се регистрирани кај работниците. Во структурата на повредите според пол во 2013 година работничките учествуваат со 30% или со 370 повреди на работа.
13. Стапката на повреди на работа (стапката на фреквентност – инциденција) во 2013 година во Република Македонија изнесува $181,0/_{100.000}$ и во однос на 2012 година стапката е намалена за околу 15%, а во однос на 2011 година се регистрирани дури 25% помалку повреди на работа.
14. Ваквите регистрирани состојби веројатно не ја одразуваат реалната состојба во однос на реалниот број на повреди на работа и очекувано е да се претпостави дека станува збор за несоодветно пријавување на повредите на работа и нивно нецелосно прибирање и понатамошна обработка и дистрибуција.
15. И покрај напорите и заложбата на Владата преку воспоставување на современи методи и пристапи за унапредување на професионалното здравје, како што се законски решенија и подзаконски акти за превентивни здравствени прегледи, проценка на ризик, периодични прегледи и мерења, како и финансирање на насочени превентивни програми од Буџетот, а се со цел да се придонесе кон унапредување на професионалното здравје и превенцијата на повредите на работа и професионални болести, тоа не резултира со очекувано подобрување во утврдувањето и/или пријавувањето на професионални болести кај експонираните работници.

ПРЕДЛОГ-МЕРКИ

1. Неопходно е воспоставување на интегриран систем за следење и пријавување на повредите на работа и професионалните болести што би овозможило евидентирање и регистрирање на сите повреди на работа и професионални болести.
2. Основа за ваков пристап претставува Законот за евиденции во областа на здравството (Сл. Весник бр. 20/2009) и воведувањето на индивидуалната пријава за повреди на работа и професионална болест, кој ги обврзува сите здравствени установи да ги доставуваат податоците за овие состојби до Центрите за јавно здравје, а овие до Институтот за јавно здравје. Оттука, реална е претпоставката дека секој болен и повреден работник би се јавил кај својот избран (матичен) доктор за утврдување на дијагнозата, пределување на терапевски пристап и оценката на работната способност, што претставува реална основа за очекуван многу висок опфат во пријавувањето на повредите на работа и професионалните болести.
3. Избраните (матичните) доктори треба да ги пополнуваат и да ги испраќаат пријавите за повреди на работа и професионални болести до Центрите, а овие до Институтот за јавно здравје, како основа за воспоставување на соодветните регистри. ЈЗУ Институт за јавно здравје во текот на 2011 година ја изработи формата и содржината на пријавата за повреда на работа и за професионална болест која треба да ја пополнуваат матичните доктори (Анекс 1).
4. Институтот за јавно здравје работи на изработка на упатството за водење на евиденцијата за повреди на работа и професионални болести, како и на Меѓународната класификација на професионалните болести, со цел да се овозможи што побрза, поуспешна и поефикасна обука на здравствените работници за водење на оваа евиденција. Неопходно е да се обезбеди соодветен тренинг.
5. За унапредување на системот на регистрирање, пријавување, собирање и обработка на податоците за повредите на работа и професионалните болести неопходно е што поскоро донесување на Правилник за водење на индивидуалните евиденции и воспоставување на регистар за повреди на работа и професионални болести. Овој правилник треба да го донесе Министерството за здравство а врз основа на Законот за евиденции во областа на здравството (Сл. Весник РМ бр. 20/2009), што претставува предуслов за отпочнување на новиот систем за евиденции во областа на здравството, вклучувајќи ги и повредите на работа и професионалните

болести. Предлог пријавите кои би требало да бидат составен дел на овој Правилник се дадени во прилог (Анекс 1).

6. ЈЗУ Институт за јавно здравје на Република Македонија располага со кадровски и технички услови за имплементација на интегриран софтверски систем за евиденција на повреди на работа и професионални болести со кој би се овозможило директно on-line пријавување на овие состојби од страна на избраниот доктор до Центрите т.е. Институтот за јавно здравје. При осмислувањето на овој систем се користени искуствата на другите земји од регионот и истиот, доколку се исполнат неопходните законски услови, би можел да биде воспоставен во текот на втората половина од годинава.
7. Институтот за јавно здравје на Република Македонија во текот на 2013 година ќе одржи обуки на сите лица кои учествуваат во процесот на пријавување на професионалните болести – лицата за безбедност на работа во претпријатијата, докторите од примарна здравствена заштита, овластените здравствени установи за здравје и овластените здравствени установи за безбедност на работа, како и инспекторите за труд.
8. Неопходно е да се утврди обврска овластените здравствени установи за медицина на труд да доставуваат редовни месечни извештаи за извршената работа до Институтот за јавно здравје, како единствена надлежна и со закон овластена институција за прибирање, обработка и анализа на здравствено статистичките податоци, согласно Законот за евиденции во областа на здравството (Сл. Весник РМ бр. 20/23 2009). Во рамките на сеопфатниот и единствен здравствено-статистички систем во Република Македонија, овластените здравствени установи за медицина на труд треба задолжително да доставуваат податоци за вкупниот број на прегледи, утврдената здравствена состојба и работна способност до Институтот за јавно здравје. Тоа е уште еден елемент со кој ќе се обезбеди поголем опфат и квалитет на податоците за присуството на професионални болести и повреди на работа, а со тоа и преземање на планирани и насочени активности за превенција на болестите и унапредување на професионалното здравје на вработените.